

ACC. N:R M. 15374: 1-14.

Landskap: Skåne Upptecknare: Per Olsson, Rinkaby
Härad: Villand Berättare: " " "
Socken: Nymö Berättarens yrke: f. d. lantbrukare
Uppteckningsår: 1960 Född år 1879 i Rinkaby

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Textilerna i hemmet. s. 1-14.

N. M. 163

9/2-61.

Skriv endast på denna sida.

Textilierna i hemmet.

Den 30 juni 1959 översände jag uppgifter till Folklivsarkivet med svar på frågor angående "Sal och finrum", dessa uppgifter omfattade tiden intill år 1904 och berörde i huvudsak mitt gamla föräldrahem i Rinkaby där jag vistades till år 1888 och sedan endast tillfälligtvis besökte under någon längre eller kortare tid intill år 1904 då jag tillträdde en gård i grannsocknen Nymö. Svaren på denna frågelista avse förhållanden i Nymö och trakten där omkring, som voro likartade i mellersta delen av Villands härad.

Boningshuset till gården i Nymö var uppfört 1888 men förhållandevis litet och i dåligt skick, jag företog därför om- och tillbyggnad redan samma år tillträdet skedde, det blev nu fem rum och kök samt å vindsvåningen ett större rum 8 x 6 m. och två mindre sovrum samt garderobs-utrymmen. Källare under hela huset inrett till bakstuga med bakugn, matkällare och övriga förvaringsrum, I annan byggnad inreddes rum för tjänstfolket samt för tvättstuga.

Mattor.

Under de första åren efter inflyttningen, alltså till 1908 hade vi skurgolv i alla bostadsrum med dels trasmattor och dels med inköpta nöthårsmattor som gångmattor, året därefter blev det kork-mattor i tre rum och målat golv i ett av de mindre rummen, omkr. år 1920 inköptes en brysselmatta till rummet med målat golv, denna täckte på det närmaste hela golvytan. Till in på 1920-talet vävdes trasmattor i bondehemmen där man ännu hade kvinnliga tjänare. Materialet till mattorna klipptes i remsor av avlagda kläder och annat tyg varav en del färgades i olika kulörer för inslag av ränder. Mattor av annat material förekom, dessa inköptes i någon affär i staden, i de flesta fall var det nöthårsmattor till gångmattor, det förekom även att spunnet nöthår inköptes till inslag vid vävning av gångmattor. Persiska mattor eller andra orientaliska mattor såg man endast i stadsvåningar och förmögnare hem på landsbygden.

Gardiner.

I de gamla gårdarna med sina låga boningsrum voro fönster små och låga med endast två fönsterbågar och tre rutor i varje i höjd, 30 x 37 cm. Gardiner kommo mera allmänt att användas till dagligt bruk i hus och gårdar här i bygden först på 1880-talet då först en mindre tvärgardin som endast täckte en del av den översta fönsterrutan. Gardinen fästes upptill i en smal trästång där den antingen nålades fast i en påspikad tygremsa eller träd- des genom den för detta ändamål fällade gardinen. Rullgardiner förekommo ej men till skydd för insyn hade man något som kalla- des "stågardiner" dessa voro gjorda av hopsydda smala träspälor omkr. 70 cm. höga och ställdes på fönsterplattan med lutning mot fönstret, de rullades hop på dagen och sattes undan när de ej behövdes. Långgardiner kommo mera allmänt i bruk i början på 1890-talet dessa fästes upptill i en kälad list i form av konsol upphängd på krokar i väggen ovan fönstret. På insidan av denna

Gardiner, forts.

var ett tygband påspikat där gardinen nålades fast och draperades
Till gardinstänger hade man senare rör av tunn plåt, som genom
metallokromisk behandling sågo ut som messingsrör, på dessa var
uppträdda ringar varuti gardinerna uppfästes med klämmor eller
krokar. Sådana upphängningsanordningar äro ännu i bruk. Under
tiden intill början av 1900-talet var det till övervägande del
inköpta trådgardiner som användes i hemmen på landsbygden här,
men efter 1910 såg man ofta hemvävda gardiner, det var hemma-
döttrar från bondgårdar, genomgått en kurs i slöjdskola eller
särskild vävskola, även var det alltid någon i yrket utbildad
väverska nästan i varje by, som kunde anlitas. De hemvävda gar-
dinerna voro merendels av tunnt genomskinligt tyg med invävda
mönster i bårder tvärt över eller endast upptill med en bredare
bård och nedtill med en något smalare, dessa bårder voro av olika
färgat garn företrädesvis rött och grönt. I mitt hem finnes
ännu två lufter sådana gardiner, vävda av Gerda Olsson, Rinkaby.

Draperier:

De första draperierna i mitt hem kommo omkr. 1910 och hängde framför två dörrar i matrummet, de voro vävda i hemmet, materialet var lingarn och färgen i något ljust grått med en bredare bård i ljust rött, grönt och gult i figurer. Dessa små draperier äro nu förkomna och jag minns ej så noga hur de sågo ut. År 1925 blev det två par draperier, längd 2 m. och bredd å vardera 75 cm. Bottenfärgen var mörkt gulbrun med varp av lingarn och inslag ullgarn. En bred bård 40 cm. och 20 cm. från överkant i röllakan samt en 16 cm. bred bård i liknande vävnad 20 cm från underkant, där under 6 cm frans av varpen. Dessa draperier kom till min dotter, som är gift och bosatt i Gualöv. Väverskan som utfört arbetet hette Mariann Nilsson. hon bodde i Nymö till omkr. 1930 och sedan i Österslöv där hon avled omkr. år 1950. Ännu har jag två par draperier från samma väverska, utförda efter det år jag kom till det hus i Rinkaby 1933, som jag nu bebor. draperierna äro av liknande vävnad, men 2,5 m. långa. Hänga som väggbonad.

Bonader:

Papper uppsatta såsom bonader med ritade eller målade ~~figurer~~ figurmotiv har nog även här förekommit för längre tid sedan men jag har ej under min tid sett sådana uppsatta. Bonader med mönster i blommor och figurer sydda på tyg eller stramalj funnos redan före 1880-talet, särskilt i frireligiöst inställda familjer, med bibelcitats eller psalmvers. I andra hem och gårdar var det sådana bonader med påsydda blomster- och figurer med citat ur någon folkvisa eller ett ordspråk. I mitt hem har jag en bonad som sitter inom glas och ram den är sydd omkr år 1910 av Elna Andersson, då husföreståndarinna hos läkaren dr. Berthelius i Kristianstad. Utom en del blomster och ornamentmotiv är insytt två figurer, en riddare och en jungfru i medeltidsdräkter, jungfrun håller en harpa. Hela dikten "Ingalilla Ingalill sjung vi san för mig etc" är insydd med bokstäver. En annan vävd bonad ~~i opphäng~~ i dukagång/ föreställande en same åkande efter ren i akja i snölandskap med furuskog i bakgrunden. Vem som utfört denna vet jag ej något om

Bonader, forts.

De handbroderade bonaderna ersattes senare omkr. 1920-talet med vävda sådana. När skolorna för kvinnlig slöjd i Vinslöv och den Träne som sedan flyttades till Tollarp, en tid varit i verksamhet och där ett flertal flickor från bondehemmen här i byarna lärt sig vävnadskonsten, satte detta spår i deras hem. Det var många bonader i röllakan, krabbasnår och invävda djurmotiv som kommo att pryda väggen över soffan eller dyschan. Mönster togs dels efter äldre vävnader och dels lånades av andra gamla väverskor eller från hemslöjdsföreningen i länet, som kunde tillhandahålla nya konstnärligt utformade mönster med beskrivning och anvisningar.

Bordets utrustning:

I äldre tid från 1800-talets början och kanske ännu i mera avlägsen tid hade man ej duk på bordet i vardagslag. Kom någon främmande med till bords, som särskilt skulle hedras, satt han närmast husbonden vid övre ändan av långbordet, lades där en duk av linneväv knappast en m. i fyrkant den kallades "borännesduk", numera kan den möjligen finnas på något hembygdsmuseum, jag har sett en sådan i enskild ägo. Ända in på 1870-talet var det ej vanligt med duk på långbordet detta måste skuras och tvättas av efter varje måltid. Under 1880-talet började man använda vaxduk och övergick då mera till slagbord, vaxduken var lättare att göra ren. Detta var alltså i den s.k. folkstugan där i vardagslag husbondefolket intog sina måltider tillsammans med tjänstfolket. I matrummet, som användes när det kom främmande gäster och även för gårdens folk vid helgdagar, hade man ett större ekbord där var då hemvävd vit drällduk på bordet eller hemvävd duk i damstvävnad. Vid 1890-talets början hade en viss förbättring av lantbefolkningens villkor inträtt, fabriksvaror köptes

Bordets utrustning, forts.

bl. annat även borddukar och servetter. In på 1930-talet blev så småningom ändring av matvanor och bordsskick, tjänst-folk och daglönare blevo ej med i arbetsgivarens kosthåll utom då de var vid något tillfälle inbjudna. Vid större bjudningar var bordet dukat med damastduk och servetter, vanligen i drällvävnad, vid enklare bjudningar var det peppersservetter. Bordduken täckte hela bordet, löpare av tunnt tyg i broderade eller tryckta mönster, tallriksmellanlägg förekom vid middagsbjudningar.

På matbordet, när det ej var dukat för måltid, hade man en större duk, som när bordet var sammanskjutet täckte helt eller delvis, denna duk var ofta av mörk vävnad med invävda ränder i i krabbasnår, munkabälte, opphämta o. dylikt. Till mindre bord, byråer och liknande var det omväxlande virkade dukar, lysdukar löpare, dukar med brodyr och vita dukar med kant av virkad spets.

Stoppade möbler, kuddar, dynor:

Den första möbeln med stoppad sits var den s.k."armstolen" som hade rygg-och armstöd, sitsen var vanligen klädd med skinn och ganska hårt stoppad så att det fick ligga en kudde på för att sitta bekvämt. En sådan stol fanns i alla hem på landet, den var förbehållen åt husmor, mormor eller farmor och funnits sedan lång tid tillbaka. Stoppade soffor och stolar kommo till senare på 1880-talet. Soffor, stolar, schäslong och dyscha med resår fjädrar voro mera allmänt förekommande från början av 1900 och hade då sin plats i sal och finrummen från 1920 kommo de mera i dagligt bruk. Dessa möblen inköptes i möbelaffärer i städerna och man såg till att de var klädda med hållbart tyg. Till dyschan hade man hemvävt med ändbårder i opphämta, krabbasnår, röllakan eller annan kostvävnad. Allt sådant finnes ännu i de gamla hem där man ej fallit för frestelsen av sidenklädda möbler. Till de soffor med trälock som funnos för längre tid tillbaka omkr 1870 hade man ett täcke stoppat med vadd eller dun samt kuddar med invävda mönster.

Sängutrustning:

Under 1870 och ännu in på 1880 förekom allmänt sängar med träbotten, närmast på botten hade man i äldre tid lös halm sedan madrass stoppad med halm, torkad tång eller träullskroll. På halmen eller madrassen ett täcke av grovt tyg och på detta en s.k. underdyna med hemvävt tyg av lin och bomullsgarn, stoppad med hönsfjäder, underlakan som täckte hela bädden. Överdyna vävd med varp av lingarn och islag av ullgarn i ränder med flera olika färger, överlakan användes ej, eller mera sällan före 1880 överdynor voro varma att ha på vintern då yngre personer lågo i oeldade rum. Dynor hade ej överdrag men kuddar, som även voro vävda med inslag av ullgarn och stoppade med gåsdun, var alltid i äldre tid likväl som nu försedda med örngottsvar av linne - eller bomullsväv. Under 1880-talet skedde efter hand ändring av sängutrustningen, från 1890 började man med resår- och tagelmadrasser, över- och underlakan som täckte hela bädden, täcke och sängfiltar användes i st.f. dynor, fällar eller ryör användes ej.

Sängutrustning, forts.

Täcket var stickat vaddtäcke av satin, eller i enklare hem, av hemvävt tyg. Sängtäcken köptes ofta färdiga någon gång stickades de i hemmet i en för detta ändamål förfärdigad s.k. täckstol. Invävda mönster i tyget förekom mera sällan på dessa täcken, i kalla sovrum hade man en filt mallan täcke och överlakan, senare omkr. 1920 blev det mera vanligt att ej använda täcke utan endast en eller två filter. Omkr. år 1930 började i.st.f. underlakan använda påsar av två hopsydd underlakan som drogs över tagel- eller vaddmadrassen. På vilket sätt sängen var uppbäddad under dagen mycket olika beroende på om de kunde skjutas ihop eller om de voro helt utdragna i varje fall hade man ett överkast eller paradtäcke, fram till omkr. 1925 var det vanligt med virkade eller stickade överkast av vitt bomullsgarn, därefter blev det mera allmänt med inköpta paradtäcken över en, eller två sängar om de stodo intill varandra.

Övriga textilier:

Brickhållare i vävda eller broderade breda band förekommo från 1880 till in på 1920-talet. Hyllremsor i kök och spiskammare voro merendels av papper och byttes ut ofta. Handdukarna var då som nu av linne och bomullsväv, hemvävda eller inköpta. Före år 1925 var det mera sällan att det fanns särskilda toilerum, en komod med tvättfat hade man då i sovrummet med hylla och hängare för handdukar däröver hängdes paradhandduken på en rund träslå så att den täckte över handdukarna som användes för avtorkning. Paradhandduken var ofta vävd i dräll ofta med virkad spets eller flätat mellanlägg nedtill och fransar. Efter 1930 det började med anläggning av värmeledning och ledning för varmt kallt vatten från pump med hydroforanläggning i flertalet gårdar, blev det slut med komoder och paradhanddukar i sovrummen, nu blev det toilertrum och badrum, det tog dock några år innan det blev genomfört i alla gamla gårdar och ännu finnas några som blivit vid det gamla i synnerhet äldre människor.

Övriga textilier, forts.

Toaletttuppsatser och underlägg för dessa förekom ganska sällan i bondehemmen före 1920. Tvättlappar, där sådana vid den tiden användes, voro då som nu av virkat, stickat eller vävt bomullsgarn. Grytlappar kommo mera allmänt i bruk när det blev värmeplattor till köksspisarna, förut hade man grytkrokar till de koppar och järngrytor som då användes, alltså före 1912. Till dammhanddukar användes någon lätt tunn bomullsväv, senare även dammvippor som inköptes. Till disktrasor användes före 1920 gamla kasserade handdukar och dylikt därefter blev det diskborstar och svampduk. Innan strykbräden kommo i handeln omkr. 1925 hade man en filt till underlag på bordet. Antimarkasser för gungstolar och vilstolar med högt ryggstöd såg man sällan efter 1890, de var virkade eller stickade i vackra mönster av lingarn eller bomullsgarn. Lamplöjor som prydnad brukades mera sällan och kommo ej till användning efter 1912 när elektrisk belysning var införd.